smus, zonder
le zalige hoop
blijf genoten.
laard, dat het
en wil, dat
lijk, niet naar
ziel, in deze
ientische ge-
en uit dezen
zich naar de
Als dieperen
voert Rome
en een vrucht
en daarom
and ontsloten
us gestorven
moesten de
n voorloopig
an, die in de
am genoemd
tus' komst in
ar den hemel
evens voert de
g als doel van
nij niet alleen
aar ook in de
happij moest
des Apostels
por hem alle
n, die in den
hel zijn.
Rome worden
dige opvatting
istelijke Kerk
n zelfs bij de
vinden. Wel
ugustinus, dat
aarzelde, en
over de vraag,
limbus pa-
hel was ge-
n was om de
wel aan alle
verkondigen;
gedachte, dat
e in plaatse-
Tevens werd
erbonden, dat
uit den kerker
op Satan, die
het „geweld
nacht daarom
en. Niet zel-
astische voor-
, dien Christus
bben. Op 't
ist, zou Satan
endels hebben
stormram zou
n opengeram-
rcht der hel
icht, dat van
eloovigen met
l hebben ver-

nmaal ingang
noeilijk tal van
die daarop toe-
naakt. Profe-
ristus bij zijn
evankelijk zou
alm 24 geen
en, die moes-
e Koning der
aarop niet de
t het bloed des
lenen, o Sion,
geen water in
ezegd, dat om
unnen ontroo-
n in zijn huis
ugde de Apos-
zijn brief aan
hristus, na aan
er zonden ge-
den en mach-
ten, van hun
n in het open-
daardoor over
bleek voorts
ding der Oud-
iet uit de ge-
Matth 27:22,
aven geopend
heiligen, die
zijn geworden
en?
ok staat met
kwalijk kan
prediking der
rt na Christus'
zoo belangrijk
dan — indien
— geheel stil-
. Want noch
brieven wordt
ken. Veeleer
en met Chris-
geschied, een
geoorloofd op
, dat hij ster-
e handen des
rdenaar heeft
t mij in het
iel in de hel,
or God niet is
dit ook zijn
loende om de
e af te snijden.
eft verklaard,
dag van zijn
zou wezen en
Vaders in de
kan Christus'
eest. Het een

ndt de voor-
eloovigen des
orportaal der
in wat de
over den toe-
dood spreekt
voorstelling,
an den armen
ons geeft van
staat lijnrecht
Abraham's
melijke klove
olstrekt geen

onderdeel of voorportaal van de hel. En waar Abraham tot den rijken man van Lazarus zegt: Nu wordt hij vertroost en gij lijdt smarten, ligt daarin wel degelijk opgesloten, dat Lazarus' ziel de zaligheid genoot. Heel anders dus dan Rome leert, die dezen schoot van Abraham een *kerker* noemt en spreekt van de misera molestia custodiae, van den ellendigen last der gevangenschap, waaruit deze geloovigen nog verlost moesten worden.

Natuurlijk wordt daarmede niet ontkend, wat misschien van Protestantsche zijde wel eens te veel uit het [oog is verloren, dat door Christus' sterven en opstanding een vermeerdering van zaligheid is teweeg gebracht, indien we dit zoo uitdrukken mogen, voor de zielen der Oud-Testamentische geloovigen.

Wat we daarmee bedoelen zal het best verstaan worden, als men er op let, dat volgens de voorstelling der Schrift de zielen der geloovigen onder het Oude Verbond gingen naar *Abraham's* schoot, terwijl voor ons, naar het woord der Apostelen, de blijde hope is, dat we na ons ontslapen *met Jezus* zullen zijn. En al voegt ook hier ons groote voorzichtigheid, omdat de Schrift er ons zoo weinig van zegt, toch kunnen we 't ons niet anders denken, dan dat de komst van Christus' ziel in het Paradijs en daarna van den opgestanen Heiland voor de geloovigen des Ouden Verbonds, die in de hope op den Messias ontslapen waren, een zalige vreugde heeft meegebracht, die ze vóór dien tijd niet hadden gesmaakt. Het „met Jezus zijn" werd nu ook hun geschonken, en daarin ligt hooger zaligheid dan Abraham's schoot hun brengen kon.

Maar al stemmen we dit toe, en al kan, zoo opgevat, menige uitspraak der Kerkvaders wel in goeden zin verklaard worden, toch is dit heel wat anders dan de Roomsche Kerk leert, die de geloovigen des Ouden Verbonds in een kerker plaatst en hun alle zaligheid ontzegt. Dat gaat zeer zeker in tegen de Schrift, want van een Henoch staat geschreven, dat hij wandelde met God en God hem tot zich nam, en van Elia lezen we, dat hij met een onweder *ten hemel voer*. En dat dit niet alleen van Henoch en Elia geldt, die lichamelijk, zonder den dood te smaken, in den hemel zijn ingegaan, maar van alle geloovigen des Ouden Verbonds, toont het geloofswoord van Asaf: Gij zult mij leiden door uwen raad en *daarna in heerlijkheid opnemen*. Bovendien, was de toegang tot den hemel nog gesloten, gelijk Rome leert, dan konden ook een Henoch en een Elia daar niet binnengaan.

De grondfout van Rome schuilt echter veel dieper; ze ligt in een geheel verkeerde voorstelling van den toestand der geloovigen onder het Oude Verbond en van het middelaarswerk van Christus. Volgens Rome toch zou het offer van Christus eerst vrucht hebben gedragen, toen het werkelijk aan het kruis gebracht was, en daarom vóór dien tijd van de gift der zaligheid nog geen sprake zijn geweest. Ware dit juist, dan zou onder het Oude Verbond alle genade ontbroken hebben, want genade wordt alleen op grond van Christus' offer aan het kruis geschonken. Daarin nu ligt een te kort doen aan de kracht van Christus' offerande, die niet alleen voor de toekomst geldt, maar ook over het verleden zich uitstrekt. Christus wordt immers het Lam genoemd, dat geslacht is vóór de grondlegging der wereld (Op. 13:8), omdat hij zich zelf in den Vrederaad als offer voor de zonde Gode had aangeboden. Daarom kon Hij ook de Middelaar zijn van de geloovigen des Ouden Verbonds, gelijk Christus zelf getuigd heeft, dat Abraham zeer begeerd heeft zijnen dag te zien en dien ook gezien heeft; terwijl op de vraag, hoe dat kon, daar Abraham reeds lang gestorven was, door Hem het antwoord gegeven is: *Eer Abraham was, ben Ik*. Hij werd Middelaar der verzoening niet eerst bij zijn menschwording of bij zijn sterven aan het kruis, maar was het van eeuwigheid af. Het fundament, waarop Rome haar dogma van Christus' nederdaling ter helle opbouwt, is daarmede dus onjuist gebleken.

Hoe het nu komt, dat deze verkeerde voorstelling van Christus' plaatselijke nederdaling ter helle, niettegenstaande de Schrift daarvan niets zegt, toch reeds zoo spoedig in de Christelijke Kerk is ingedrongen, zoo algemeen verbreid is geworden en zoo hardnekkig heeft stand gehouden, valt niet zoo gemakkelijk te zeggen. Verschillende oorzaken hebben daartoe medegewerkt, waarop we hier slechts kortelijk kunnen wijzen.

In de eerste plaats moet men niet vergeten, dat de Christelijke Kerk optrad in een heidenwereld, wier sagen en mythen, religieuze gebruiken en voorstellingen, grooten invloed op de ontwikkeling der Kerk hebben gehad. In het gemoed dier pas bekeerde Christenen leefden die sagen nog na en werden nu met een Christelijk gewaad overtogen. Zoo is het ook hier gegaan. Onder die heidensche sagen nu neemt een voorname plaats in de zoogenaamde *descensus ad inferos*, de hellevaart. Reeds in het oude Gilgamos epos, dat in Babel ontstond, wordt verhaald, hoe de held Gilgamos de onderwereld bezocht. Hetzelfde vertelde men in Griekenland van Hercules, die als blijk van moed het bestaan had, in de hel af te dalen en daar den hellehond te boeien. Evenzoo zou Orpheus, de beroemde zanger, zijn afgedaald naar de onderwereld om zijn gestorvene gade weer terug te halen. Zoo laat Homerus zijn held Odysseus naar de hel gaan om den gestorven ziener Tiresias te raadplegen en Virgilius geeft in het 6e boek van zijn heldendicht een beschrijving van de hellevaart van Aeneas. Hoe die sagen ontstaan zijn, laten we in 't midden, maar in het volksgeloof leefde zoo de voorstelling van helden en halfgoden, die in de onderwereld waren afgedaald, hetzij om daar blijken van hun moed en dapperheid te geven, of om afgestorvenen uit hun kerker te verlossen. Is het dan wonder, dat die heidensche voorstellingen ook in de Christelijke Kerk binnendrongen en deze door de dichters met voorliefde bezongen hellevaart hunner heroën 't stramien werd, waarop de Christelijke fantasie een hellevaart van Christus borduurde? Blijkt die invloed niet het duidelijkst, waar men in die fantastische beschrijvingen van Christus' kamp met Satan, Satan zelfs voorstelde als een *driekoppig* monster, zooals de *driekoppige* hellehond, dien Hercules overwon? Men had aan 't eenvoudige beeld, dat de Evangeliën van Christus boden, niet genoeg. Daarom werd dat Christusbeeld opgesmukt met allerlei voorstellingen aan de heidenwereld ontleend. De heros der Christelijke Kerk moest evenals de heroën der heidenen een descensus ad inferos, een hellevaart, hebben. En zoo werd het geloofsartikel der Christelijke Kerk van de nederdaling ter helle, waarin de diepste vernedering van den Christus lag uitgedrukt, door de inwerking deze heidensche idee veranderd en omgezet in een triomftocht door de hel.

Opmerkelijk is dan ook, hoe deze voorstelling met bijzondere voorliefde behandeld werd in de apocriefe Evangeliën, die al spoedig naast de echte Evangeliën ontstaan zijn, en omdat ze aan een Apostel of discipel van Christus werden toegeschreven, gretig door het volk gelezen werden. Wel heeft de Kerk later deze apocriefe Evangeliën verworpen, maar menig wonderverhaal, dat in deze Evangeliën gevonden werd en het volk toesprak, werd toch in de Roomsche traditie overgenomen. In een dier oudste apocriefe Evangeliën, het zoogenaamde Evangelie van Petrus, dat eerst kort geleden weer is gevonden, wordt reeds verhaald, hoe de wachters bij Christus' graf drie mannen zagen, waarvan één een kruis droeg, en hoe daarop een stem uit den hemel vroeg: hebt gij den ontslapenen gepredikt? waarop van het Kruis het antwoord kwam ja. Ook in het apocriefe verhaal van de zendingsreis van den Apostel Thaddeus naar Edessa, worden aan dezen apostel de woorden toegedicht, dat Christus na gekruisigd te zijn „nederdaalde in de hel en de omheining verscheurde, die van eeuwigheid niet gescheurd was, en dooden opvoerde". En nog veel verder gaat het zoogenaamde Evangelie van Nicodemus, dat op de Christelijke traditie zoo grooten invloed heeft gehad, omdat, naar het heette, daarin het eigenhandig verhaal was opgenomen, dat Pilatus van Christus rechtspleging naar Rome zou gezonden hebben. Heel het tweede gedeelte van dit Evangelie nu is gewijd aan een uitvoerige beschrijving van Christus' hellevaart; dramatisch wordt geschilderd, hoe Christus in de hel kwam, welke beraadslagingen de duivelen hielden, wie der aartsvaders het eerst verlost werd uit den kerker enz. Zulk een fantastisch verhaal sprak tot de verbeelding van het volk, en straks werden die voorstellingen door de Kerkvaders overgenomen, en de duidelijke sporen van dat verhaal vindt men terug tot zelfs in den Roomschen Catechismus.

Zoo is de heidensche voorstelling van den descensus ad inferos door deze apocriefe Evangeliën op Christus overgebracht en door de Kerk aanvaard.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij ondergeteekende en in hartelijken dank ontvangen: Van den heer A. D. Kroonenburg te Amsterdam, gevonden in de collecte onder Letter E. S., ƒ 1.

Het Bestuur voornoemd:
D. HULLEMAN, *secr.*

Leestafel.

1. De Spiegel. Weekillustratie voor het Christelijk gezin. Uitgave van W. Kirchner, Bloemgracht 133, Telephoon 4449, Amsterdam.

Dit weekblad begon in deze maand zijn vierden jaarloop. De ijverige uitgever, de heer Kirchner, mag zeker met voldoening op zijn driejarigen arbeid terug zien. Het eerste No. van den nieuwen jaargang ligt hier voor mij en wekt reeds mijn belangstelling door het welgelaagd portret, dat het van mijn overleden vriend Gispen brengt. Maar ook, als ik vroegere Nos. weer vóór den dag haal, dan blijkt, dat Kirchner zijn taak om ons christelijk publiek een weekillustratie te bezorgen nog niet zoo slecht verstaat. Wat er voor ons belangrijks gebeurt in het volksleven, in ons christelijk volksleven, in ons werelddeel en in andere deelen der wereld, weet hij optevangen in zijn Spiegel.

En hij doet dat met keur en takt.

Het Spiegelbeeld is, naar den aard van een geïllustreerd tijdschrift, altijd hoofdzaak, het Spiegelwoord vervult hier maar een dienende rol.

En metterdaad ving deze Spiegel goed de beelden op. Nu eens beelden van nabij, als van hetfeestvierend Nederland bij de geboorte van Prinses Juliana, dan weer van verre als van kathedralen uit verre landen. Nu eens beelden van beelden uit den jongsten tijd, als toen hij de eerste foto's van H. K. H. Prinses Juliana bracht, door H. M. de Koningin zelve vervaardigd, dan weer beelden van beelden uit lang vervlogen dagen, als toen hij oude schilderijen bracht van den doop van prinsen en prinsessen uit het Huis van Oranje. Nu eens beelden van vreugde als bij den feestdag der Nederlandsche jongelingen, dan beelden van droefheid als bij de ontbulling van de gedenkteekens op de graven van Nederlands verdienstelijke mannen. En niet alleen van groote dooden, maar ook van wie in toewijding en trouw aan hun taak groot zijn onder de levenden, brengt hij het beeld.

Zoo kreeg het beeld van Koningin Emma op haar 51steu geboortedag; van Ds. H. Pierson, President-Directeur der Heldringsgestichten te Zetten, op zijn 75sten verjaardag, in de Spiegel een plaats.

Het beeld, zei ik zoo even, is uiteraard in dezen Spiegel hoofdzaak, het woord speelt maar een dienende rol. Toch doet het ook wel meer dan dat. Niet het woord bij het beeld, maar het woord uit het grooter of kleiner verhaal, waarbij de keuze vaak zeldzaam gelukkig was.

De Spiegel heeft, dank zij de zorg die de uitgever er aan besteedt; dank zij den takt waarmee hij zijn beelden opvangt, een plaats in tal van onze christelijke gezinnen gekregen. De eerste drie jaren, die nu achter ons liggen, zijn niet ongelukkig geweest.

De Spiegel is er.

Men zorge echter ook, dat het blad blijven kan.

De abonnementsprijs is zoo gering. Maar 75 cent per kwartaal.

2. Dr. H. Bavinck, Hoogleeraar te Amsterdam. *Magnalia Dei*. Onderwijsing in de Christelijke Religie, naar Gereformeerde Belijdenis. Kampen — J. H. Kok — 1909.

Op dit werk heb ik hier reeds vroeger de aandacht gevestigd en het toen vrij uitvoerig aangekondigd.

Nadat de heer Schenk Brill overleden was is de uitgave voortgezet door den heer Kok. Het verschijnt in Afleveringen, waarvan nu reeds de zoste het licht zag.

Ik ontving gelijktijdig Afl. 16—20.

Daarin: § 17. *Het werk van Christus in zijn vernedering*. § 18. *Het werk van Christus in zijn verhooging*. § 19. *De gave des Heiligen Geestes*. § 20. *De Roeping*.

Dit werk is naar men weet een populaire dogmatiek.

Ik acht het uitnemend geschikt om reeds bestaande kennis van de Christelijke Geloofswaarheid te verhelderen en te verrijken; maar ook om kennis aangaande die waarheid bij te brengen.

Geschikt alzoo voor geloovigen, maar ook voor hen die nog van verre staan en van de Christelijke Geloofswaarheid heel geen kennis hebben.

En die zijn in onze dagen, ook onder onze landgenooten, zeer talrijk.

Men vroeg mij onlangs: weet ge ook een boek over de Christelijke religie dat ik geven kan aan iemand, die het christendom niet kent maar wel lust heeft er kennis van te nemen? Ik heb dien vrager toen verwezen naar de *Magnalia*.

Bavinck preekt hier niet alleen voor de bekeerden.

3. J. Postmus. Een eenzaam Strijder. Prins Willem III. Amsterdam. - H. A. van Bottenburg - 1909.

In zijn krasse eigenaardigheid, bij al zijn eenzijdigheid zelfs, is hij een man voor dezen, onzen tijd. Een veelzijns zwakke, en die een *held* was boven duizenden, — tienduizenden.

Eik tusschen de vaderlandsche knotwilligen aan de ondiepe sloot in 't vlakke polderland, met verbazing — naar onze zede van ouds, van heden nog, — met *onwil* meest aangestaard.

Dus onze belletrist en historicus J. Postmus in het Voorbericht.

En het is in dit artistieke zinnetje dat hij aandacht vraagt voor dezen waarlijk toch zoo groote, maar onder ons nog zoo weinig gewaardeerde, voor Willem den III, den Koning-Stadhouder, wiens levensbeeld hij in de volgende bladzijden tracht te teekenen.

De inhoud van dit boek is resultaat van grondige studie, ook van bronnen-studie. De *Brieven van Jan de Witt*, bewerkt door Robert Fruin, uitgegeven door Dr. G. W. Kernkamp, en het eerste deel der derde serie van de *Archives ou Correspondence inédite de la Maison d' Orange-Nassau* uitgegeven door Prof. Dr. Kramer, zijn door den schrijver voor zijn monographie geraadpleegd.

Hier is serieus werk geleverd.

In vijf hoofdstukken verhaalt Postmus u Van I. het Kindt van Oranje; II. Kindt van Staet; III. Stadthouder van Holland, etc.; IV. Coninck van Engelandt; Willem III en Onze Tijd.

In het *Aanhangsel* liet hij nog eens afdrukken den brief van Trigland aan den Prins, toen deze den 4en Juli 1672 tot de waardigheden zijner voorvaders was verheven, een stuk dat Schotel het eerst publiceerde in de Godg. Bijdragen van 1868.

Na blijkbaar zeer ernstigen vóórarbeid heeft Postmus ondernomen ons een levensbeeld van dezen Oranjevorst te teekenen.

De groote kunst van Rembrandt is eens gedefinieerd, als de kunst van veel weglaten en alles samentrekken op de kern van het gegeven.

Hieraan dacht ik bij de lezing van Postmus' jongste werk. Daarin is iets van die groote kunst, en het resultaat is dan ook dat dit levensbeeld „leeft".

De wetenschap der historie en de belletrische kunst zijn hier in harmonie.

4. Bij de firma Jan Haan te Groningen zal binnenkort de eerste aflevering verschijnen van Het geloof der vaderen, een practische verklaring van de 37 artikelen des geloofs, voor catechisatie en eigen onderricht, bewerkt door Ds. N. IJ. van Goor te Groningen. Het geheele werk zal ongeveer 18 à 20 afl. beslaan.

Uit de Pers.

In het *Diaconaal Correspondentieblad* schreef Mr. R. van Maare een artikel over *Armenzorg en Politiek*, dat we hier gaarne een plaats verleenen:

Ons blad is geen politiek blad.

Daar er evenwel in de laatste jaren heel wat over een herziening van de Armenwet gesproken, geschreven en gewreven is, en deze herziening ook voor onze diaconieën van zeer groot belang is, zou het ons niet verwonderen, indien ook onze diakenen hunne ooren te luisteren leggen, als er over politiek gesproken wordt, om op te letten of zij ook iets kunnen opvangen omtrent die herziening.

Het duurt wel lang. Reeds het Ministerie-Borgesius kwam met een ontwerp en sedert hangt het nog altijd in de lucht. Dat is nu wel al acht jaar geleden, maar in Nederland zijn we er aan gewoon, dat het heel lang duurt eer een ontwerp wet wordt, in het Staatsblad komt, en ook wordt ingevoerd.

Maar dat het er eenmaal toe komen moet en toe komen zal, is wel zoo goed als zeker. En dan moeten we weten, wat we willen. Weten we dat echter ook? Dat er eenige personen, misschien enkele personen onder ons zijn, die dit weten, die er over denken en over studeeren, willen we wel gelooven. Maar er is ook een zekere overeenstemming omtrent hetgeen voor onze Diaconieën gewenscht is?

Wij vreesen?

Wij hebben echter in dezen wel te onderscheiden. De herziening der Armenwet is een politieke kwestie; een kwestie van Staatsrecht.

Zeker, het is eene kwestie, waarbij de diaconieën betrokken zijn, omdat er ook zulk eene herziening denkbaar is, waarbij de vrijheid der Diaconieën aan banden gelegd wordt, of waarbij hun het werken bijna onmogelijk gemaakt wordt.

Maar toch, de herziening der Armenwet geldt onze Diaconieën niet alleen. Zij betreft ook de ambesturen van andere kerkelijke gestichten en de bijzondere liefdadige instellingen, en ook de burgerlijke armbesturen.

Men moge over deze laatsten denken zoo men wil, zij hebben toch ook belang bij de Armenwet. Trouwens, het zou ook niet aangaan ze met een pennestreek te vernietigen. In elk geval, de Overheid heeft de Armenwet te herzien, en kan daarbij onmogelijk alleen rekenen met de wenschen van onze Diaconieën.

Het is ook niet alleen een kwestie, die de belangen van liefdadige instelligen en Diaconieën raakt, ook niet louter aangaat de beginselen, waarvan deze instellingen bij hare armenzorg hebben uit te gaan; het is, zooals wij reeds zeiden, eene kwestie van Staatsrecht.

De Overheid heeft zich daarbij af te vragen, of zij zich heeft te bemoeien met de verzorging der armen, hoever hare bemoeiingen zich moeten uitstrekken, en indien zij zich er mee bemoeit, welke beginselen van staatsrecht zij aan die wettelijke regeling heeft ten grondslag te leggen. Zij kan van meening zijn, dat zij zich geheel heeft te onthouden en alles aan de kerken en bijzondere vereenigingen overlaten. Zij kan ook meenen (een meening, zooals o. a. van Thorbecke, welke wij ganschelijk verwerpen), dat de armenzorg geheel een tak van staatsdienst is, en de kerken of bijzondere instellingen, voor zoover de Staat haar vrijlaat om in dezen werkzaam te zijn, dit slechts doen mogen onder strenge contrôle van den oppermachtigen Staat.

Zij kan zich ook op het standpunt stellen, dat in de vigeerende wet is neergelegd, dat het een taak van kerken en bijzondere instellingen is, behoudens eenig toezicht van en eenige regeling door den Staat, en met dien verstande, dat de Staat te hulp komt voor zoover de kerken of liefdadige instellingen niet bij machte zijn hare taak te volbrengen.

En voor zoover zij meent de voorziening voor eenige speciale nooden aan zich te moeten trekken, heeft zij natuurlijk daaromtrent wettelijke bepalingen vast te stellen.

Dat alles is eene vraag van goed staatsbeleid.

Nu heeft daarbij de Overheid van goede beginselen uit te gaan, en naar onze meening te rekenen met de ordinantien Gods op dit terrein des levens. Dienstvolgens zal zij dus, waar dit alles in nauw verband staat met het leven der Kerk, en met de ordeningen Gods aan Zijne Kerk, haar oor te luisteren moeten leggen naar wat de Kerk ten deze van haar vraagt en als den wil Gods verkondigt; maar als Overheid in een land, waarin de Gereformeerde Kerk maar een klein deel der bevolking uitmaakt, is het te verstaan dat het voor de Overheid zeer moeilijk, zoo niet practisch onmogelijk is, hierbij alleen maar aan de Gereformeerde Kerken te vragen hoe deze het wenschen, en dienovereenkomstig te handelen.

Wat hebben nu de Gereformeerde Diaconieën te doen?

In de eerste plaats te zorgen, dat deze zeer gewichtige zaak niet alleen maar in de Diaconie, maar ook in den Kerkeraad en in de meerdere vergaderingen besproken wordt, opdat de Gereformeerde Kerken als zoodanig hare meening in deze aan de Overheid kunnen bekend maken.

Voor wat het negatieve betreft, sprak de laatste Generale Synode zich reeds uit. Omtrent wat de Kerken wenschen, dat wèl in de Armenwet worde opgenomen, windt men wel iets in de gedane voorstellen, doch niet het besluit der Synode.

Eventueel is natuurlijk ook de mogelijkheid niet uitgesloten, (gelijk zulks ook in 1854 bij de behandeling der Armenwet geschiedde) dat de kerkeraden, indien een ontwerp-Armenwet met de wenschen der Synode geen rekening hield, petitie's tot de Regeering richten, en daarin hunne wenschen betreffende de kerkelijke armenzorg nederleggen.

Maar voorts?

Wel, er zijn meer zaken, die ook het leven der Kerk raken, maar verder gedeeltelijk op ander terrein des levens liggen. Denk aan het onderwijs bijvoorbeeld.

Groen van Prinsterer heeft het bejammerd, dat in den strijd om de school de predikanten zoo weinig aan dien strijd deelnamen. Niet in hunne qualiteit natuurlijk, maar als medeburgers van den Staat, doch die, om hunne qualiteit van predikant, in de eerste plaats geroepen waren als burgers over deze zaak hun woord door het land te doen uitgaan.

De diakenen kunnen als diakenen bij de stembus niets uitrichten, en geen politiek program opmaken, of een manifest tot de kiezers richten. Zelfs niet aan een der politieke partijen verzoeken eenige bepaalde punten, de Diaconie betreffende, op haar program van actie te plaatsen.

Maar wél kunnen zij hun plicht doen als staatsburgers, en wel in dit geval als staatsburgers, die met de armenwetgeving in aanraking komen en daarom daarvoor kennis en ervaring opdoen.

Als staatsburgers, die ter wille van de Kerk, en van hun kerkelijk ambt, en van de armen, die aan hunne zorgen zijn toevertrouwd, belang hebben bij eene goede wettelijke regeling.

Een handelsman, een industrieel zal allicht in de partij meespreken als de kwestie van vrijhandel of bescherming ter sprake komt. Een werkman zal niet zwijgen, als over de arbeidersbelangen wordt gehandeld Zoo spreke de diaken dan over de armenwetgeving in de kiesvereeniging, waartoe hij behoort. Opdat de Christelijke partijen, (en het zal niet vreemd zijn, indien wij daarbij het eerst en het meest aan de antirevolutionaire partij denken) eindelijk ook eens eene besliste meening openbaren, niet alleen over wat er niet, maar ook over wat er wél in eene nieuwe Armenwet moet komen te staan.

Anders ontbreekt straks in de Tweede Kamer de noodige eenheid, wanneer er een wetsontwerp mocht in behandeling komen.

In zooverre hebbe de diaken ook een open oog voor de politiek.

Officieele Berichten.

N.-Loosdrecht. Zondag 10 Oct. was het voor ons eene plechtige ure. Ds. A. Bolwijn nam afscheid van de gemeente, naar aanleiding van Hand. 20 : 32. In treffende woorden beval hij de gemeente Gode en den woorde zijner genade aan. Het kerkgebouw was zoo gevuld, dat er geen staanplaats meer over was.

Steune en sterke de Heere de thans herderlooze gemeente. Met een woord van dank en waardeering aan den scheidenden leeraar werd de godsdienstoefening gesloten.

Namens den Kerkeraad te N.-Loosdrecht:
G. Brouwer, *scriba*.

Hazerswoude. Zondag 10 Oct. werd Ds. H. S. Bouma in zijn dienstwerk ingeleid door zijn vader, Ds. L. Bouma, van Middelburg, met de woorden van Jesaja 51 : 16. 's Avonds verbond de jeugdige leeraar zich aan de gemeente en sprak naar het woord 2 Cor. 12 : 10 het laatste gedeelte.

Het kerkgebouw was vol. De gemeente is verblijd. Den Heere de eer.

Namens den Kerkeraad:
D. de Bruijn IJzn., *secr.*

Classis Dordrecht.

De vergadering van de classis Dordrecht zal D.V. gehouden worden op Donderdag 11 Nov. in de Wilhelminakerk te Dordrecht.

Stukken worden ingewacht vóór 28 October bij den eerst ondergeteekende.

Namens den raad der roepende kerk van Antwerpen:

V. Heff, *praeses*.
Kapellelei 6, Berchem
bij Antwerpen.
G. J. Smit, *scriba*.

Buitenland.

Critiek op het Universiteitsfeest te Leipzig. Dr. Rade schrijft in de *Chr. Welt*: »Universiteitsfeesten moeten een voorbeeld zijn voor het geheele volk. In No. 29 van dit blad heb ik scherpe woorden gesproken over het ruwe alcoholisch karakter van een Universiteitsfeest te Marburg. Het heeft nergens weerklank gevonden. Ook heb ik niet verwacht, dat mijne waarschuwing met betrekking tot het Leipziger jubileum eenige uitwerking hebben zou. Maar ik heb toch met belangstelling gevolgd, wat Leipzig bij die gelegenheid te voorschijn brengen zou. Het *Leipziger Tageblatt* meldde met trots, dat op den feestavond 188 hectoliters bier naar binnen geslagen werden, met inbegrip van het bier dat aan Koningen, vorstelijke personen en eeregasten geschonken werd. Hetzelfde blad zegt: »De glazen hadden 0,3 liter inhoud, dus heeft ieder zes glazen gedronken. Velen zullen minder gedronken hebben, velen meer! De vochtige stemming werd na middernacht verhoogd, en het onvermijdelijk gevolg was een nachtelijk straatrumoer door studenten gemaakt, gelijk Leipzig het nog niet gehoord had". Zoo schrijft het *Leipziger Tageblatt*. Bij dit samenzijn presideerde als eerevoorzitter Koning Frederik August van Saksen, die in het midden van de vorstentafel geseten was. Hij antwoordde op een op hem uitgebrachte toast o.a.: »Een student, die altijd maar frambozenlimonade drinkt, is in het geheel geen student". Dit woord werd zonder ministerieele verantwoordelijkheid gesproken; het stemde overeen met de atmosfeer waarin het gesproken werd. Maar hoe groot is toch de verantwoording van alle verantwoordelijken tegenover zulke dingen! Hoe zal men over een vijf honderd jaar daarover oordeelen, dat het eenige algemeene deel van dit Universiteitsfeest — een samenzijn was waarin men vrij bier drinken kon met het onvermijdelijk gevolg van groote dronkenschap? Want de fijnere samenkomsten waar iets voor den geest te genieten viel, waren, gelijk van zelf spreekt, niet voor zulk een menschenmassa, ja niet eens voor hen die tegenwoordig in Leipzig studeeren, toegankelijk.

Ook de Godsdienstoefening die ter wijding van het Universiteitsfeest gehouden werd, verliep als eene intieme bescheidene nevenhandeling. Het is opmerkelijk, dat juist het beruchte sociaaldemocratische blad, de *Leipziger Volkszeitung*, zich daaraan heeft geergerd! Terwijl het zich beklaagt over de manier waarop het feest werd georganiseerd, waardoor het volk er niet aan kon deelnemen, schrijft het: »Hoe ware het geweest, wanneer ten minste in de voornaamste Kerken van Leipzig jubileum-godsdienstoefeningen gehouden waren, waarbij men schoone muziek en eene prediking die op de beteekenis van den dag geweezen had, kon hooren? Zelfs onze schoonste Kerk, waaraan het Thomanerkoor verbonden is, de muzikale trots van Leipzig, stond tijdens de officieele feestgodsdienstoefening ledig.« Ook schreef men in hetzelfde orgaan der Leipziger socialisten: »Daarover is men het algemeen eens, dat feestgodsdienstoefeningen die voor het algemeen toegankelijk waren, en welke met weinig kosten en zonder veel moeite te organiseeren waren geweest, op een allervruchtbaarsten bodem gevallen zouden zijn.

Deze woorden in een socialistisch blad zijn een curiosum. Maar men hoort er de stem des volks uit.

Wij deelden reeds mede dat de hoogleeraar Foster, professor bij de »Divinity School«, die van de Baptische kerk uitgaat en aan de Universiteit van Chicago verbonden is, als hoogleeraar in de Godgeleerdheid door het bestuur van deze Hoogeschool werd op zijde gezet. Foster bleef echter als hoogleeraar aan die instelling gehandhaafd, want men verplaatste hem naar de faculteit der wijsbegeerte, zoodat hem voortaan het onderwijs in dewijsbegeerte van den Godsdienst is opgedragen.

Een typisch voorbeeld van de wijze waarop de kerken in de nieuwe wereld werken, is de kerk van den beroemden prediker Dr. Wesley Hill in New-York, die zijn gemeente »de kerk van de geopende deuren" genoemd heeft.

Die naam is gegeven omdat er in die Kerk elken dag iets te doen is. Des Maandags wordt een »open parlement« gehouden, waarbij men dan de staatkundige en maatschappelijke vraagstukken van den dag behandelt, waarbij dan menigmaal eenige wanordelijkheid plaats heeft. Des Dinsdagsavonds worden er voordrachten gehouden over allerlei onderwerpen van wetenschap of kunst, die zeer goed bezocht worden. Des Woensdags is er Godsdienstoefening. Des Donderdags houdt men Godsdienstoefening voor kinderen. De Vrijdagavonds is een discussieavond, waarbij de predikant op de vragen die hem gesteld worden, antwoord geeft. Des Zaterdags wordt er een groot vocaal- en instrumentaal concert gegeven, waarbij de grootste kunstenaars medewerken.

Bij al die vergaderingen en samenkomsten wordt er nooit entrée geheven; door vrijwillige bijdragen worden alle kosten gedekt. Des Zondags is er natuurlijk Godsdienstoefening. Het is duidelijk, dat op die manier de kerk, die in zooveel andere dingen gewikkeld wordt, welke niet op hare hand gezet zijn, hare roeping welke zij van den Koning der Kerk ontvangen heeft, niet vervullen kan. Als een kerkeraad en een predikant eerst te zorgen heeft voor het organiseeren van debating-avonden, concerten en deze ook heeft bij te wonen, wat zal er dan worden van het huisbezoek?

Zou er dan ook nog eenige tijd overblijven voor het zoeken van het verlorene en het terecht brengen van het weggedrevene? Het komt ons voor, dat de manier waarop Dr. Wesley-Hill en zoovele anderen in Amerika werken, uitloopt op de verwoesting der Kerk.

Winckel.

Voor Kinderen.

AAN VRAGERS.

In 2 Kor. 12 : 2 wordt door den apostel Paulus gesproken van een *derden* hemel. Wat kan dit beteekenen, daar er toch maar één hemel is?

P.

De tekst hier bedoeld luidt: „Ik ken een mensch in Christus, voor veertien jaren (of het geschied zij in het lichaam, weet ik niet, of buiten het lichaam, weet ik niet, God weet het), dat de zoodanige opgetrokken is geweest tot in den derden hemel."

De steller van deze vraag vergeet, dat het woord „hemel" — 't welk eigenlijk *overdekking* of *dak* beduidt — in de Schrift en ook in het gewone leven meer dan één beteekenis heeft. Als ik zeg: „de hemel ziet rood", gebruik ik het woord in een geheel anderen zin, dan als ik lees: „Onze God woont in den hemel".

Men onderscheidde den hemel der wolken, den sterrenhemel en eindelijk den hemel der hemelen, den hoogsten hemel, de plaats waar de Heere God Zijn troon gevestigd heeft. 't Is die hemel, welken Paulus den derden noemt. (Als we in de Openbaring lezen van een „eersten hemel", dan beduidt dit den voor ons zichtbaren en nu bestaanden, die eens vergaan zal en in wier plaats God een nieuwen scheppen zal.

Kan men ook, zoo vraagt W. G., eenigszins nagaan, hoe groot de bevolking van het Joodsche land in oude tijden is geweest, b.v. in vergelijking met een land van onzen tijd?

Het zou natuurlijk eerst noodig zijn aan te geven welken tijd men bedoelt. Immers het